

PROZA

Marjan Tomšič

Peščeno zmo

... da bi moral nekam ven. Kam? Je pozna, hladna noč. Jesen. Megla na polju in nad mestom. Rosi z nevidnega neba. V sobi pa zatohlo, hropeče se oglašča iz kota, kjer spi, naj bi spal ...

Tramvaj. Je še daleč, a se neizprosno bliža. Prvi v novem dnevu ali zadnji v tem torku? Kmalu bo grmel, rohnelo tu, pod oknom. Hiša se bo tresla, to staro Alojzijevišče bo drhtelo. Neznosen hrup. Pošasten. Še po treh mesecih se ga nisem navadil. Vsakič me katapultira iz sna, me posvaljka, zrola v cigaro. Potem ne morem zaspati, pričakujoč naslednji val. Tako jaz, drugi pa ... Večina se ne bo prebudila. Zakrknjeni v svinčen spanec bodo preslišali rohnenje starega tramvaja; zamenjali ga bodo s tuljenjem demona, s škripanjem neznansko velikega voza, takšnega, kakršne so poznali v srednjem veku. Ali pa bodo rohnenje tramvaja prezvočili, sanjsko prelevili v lomljenje drevesnih debel, v prelamljanje zemeljskih skladov. Nekateri, tisti najbolj zviti, pa ga bojo pomanjšali v čričkovo cvrkutanje, in sladko spali dalje. Nekaj teh mojstrov in sem začel zadnje čase osvajati tudi jaz. Nekoliko mi uspeva. Vendar, vaja dela mojstra. Toda tale, to noč ...

Je, seveda je. Tramvaj. Požiram ga z odprtimi očmi. Otipavam ga z razbolenimi bobniči, odbijam z razburjenim srcem, s pritiskom krvi, z naraščajočo jezo, že kar besom. Pregriznil bi ga, sesekljal. Pa ne gre. Je iz železa, močnejši od mojega gneva. Zdrma me do popolne budnosti.

Ležim na hrbtu in nizam slike, sličice. Nič. Nič in nič. Nazadnje vstanem, se pomaknem k snopu ulične svetlobe, pogledam na uro. Ena in tri minute. Kaj storiti? Če ležem, ne bom zaspal, buljil bom vase in srkal polmrak in vrtel nesmiselno kolesje brezveznih misli. Torej, kaj? Nič.

Vstanem, se oblečem, si ogrnem plašč in odtavam iz mučilnice.

Ulica. Hladna, mokra, mrka. Kam? Levo ali desno? Kar tako, torej desno. V ustih pepel in pesek in razslijen dim, v njem pa premog in gnus. Med zobmi drobna mivka. In nekakšne saharske planjave, brezkončne in brezmejne linije golega ženskega telesa; boki, ki se previjajo v trebušček in v skrivnostne zamike ... Neznanska privlačnost teh

linij, totalna začaranost. Torej kri, ki vre kljub mrzli, mokro pršeči noči. Kri kot upor, kot zanikanje, kot vzgon. Zato se prepuščam čarovnijam, jim sledim; sladka popolnost linij, vrezana v gene. Prekleta!

Jaz pa hodim, hodim, tavam, blodim. Ljubljana. Cukrarna. Zapornica na reki in spomin na tisto popoldne, ko se je dol proti streham že meglil prvi mrak ...

* * *

Ko sem stal na desnem bregu in strmel v kalno vodo, ki je hrula, pohotno vrela izpod zapornic, brbotala, se vrtinčila in me noro omamljala. Zamotavala v poželenja mlade, strastne krvi. Posoda, ne posoda, temveč kotel bohotnosti. In samomorilske misli, pravzaprav sladko koketiranje z njimi. Da bi se vrgel v to vodo podivjano, noro zvrtničeno, v smrt previjajočo ... Da bi kar skočil noter, se kar pognal in tako v hipu naredil konec životarjenju na sivi opni časa. In bi kar nehal bloditi s strahovi, s prividi, s prebliski, z grožnjami ... Pa bi kar nehal tekati za dr. Antonom Slodnjakom po predavalnici sem in tja in bi mu nehal zvesto slediti v mistične meglenice Levstikovih dioptrij in Jurčičevih narodnoprebudniških načrtov. In bi bilo takoj konec (če bi se pognal v spirale vodnih požiralnikov) Ocvirkovega čudenja nad pomenljivostjo in simbolično močjo števil:

Pomislite! Ena ni samo ena in dve ni samo dve, tri ne le tri. Ena in ena je enako tri. Tri so božje osebe: oče, sin in sveti duh. Eden pa je Bog. Edini. Enost vseh stvari. In v Enosti vsebovano Trojstvo, v enem vse. Dva pa je dualizem. To je dialektika. Dvojost vsega: svetloba – tema, toplota – mraz, ljubezen – strah, življenje – smrt.

Planet kot jajčece v maternici vesolja. Čakanje. Pasivnost. Potem pa spermatozoid, bičkar, vesoljski popotnik, Amonova puščica, nemirni blodnež, iskalec, Zeusova strela. In jaz, moški; kamen, skala. In ono, žensko, iz mene izvirajoče, iz skale sredi puščave. Seveda, šele po dotiku Mojzesove palice.

* * *

In bi se vse to v hipu prekinilo, ugasnilo. Tako bi se v zadnjem utripu srca, tam nekje v valovih Ljubljane ali pa na njenem dnu ukinile Perspektive, bi se razblinil čudaški Peter Božič, Petrač, Božiček, božji človeček. Peter Skala, bunkeraš, možni gojitelj šampionov tam za parkom Tivoli, za študentskimi škatlami in normalno študirajočimi Prihodniki. In bi voda dokončno zalila in izničila homeopatska razmerja Tarasa Kermaunerja, troedinega boga slovenskega naroda. Razvodenel bi se tudi Dušan Pirjevec, ki me je vozil po Ljubljani s hropečim fičkom, polnim čikov in drugih smeti, in mi med vožnjo razlagal, kaj je narobe v moji noveli Pločevina; kaj bi bilo treba drugače napisati, zasukati, previti v "živo, prepričljivo stvarino življenja samega". Tam, v laboratoriju, med prividi arheologije, me je izbrskal in lansiral v orbito skupaj s Primožem Kozakom, ki je imel v steno vdelano čarobno ogledalo, skoz katero se je

videlo na oni svet in tudi v drugo sobo, kjer je Nekdo kadil pipo in izdimljal parfume samih prelestno lepih žensk.

Ja, ko bi se takrat pogнал v vrtince ob zapornici in bi me tam do amena zvilo, bi razcefralo tudi Miro Mihelič in njenega sina Matjaža, ki sem ga imel posebno rad, kajti bil je fant od fare; mehak, a tudi neznansko pogumen, ko je to zahteval položaj.

Pa seveda nisem skočil. Odtaval sem ob reki, ubogljivo sledeč njenemu toku. Noč je postajala še bolj meglena, še bolj dol roseča, še bolj hladna, ledeno mrzla. Zeblo me je v srce, v dušo, v prste na nogah, v deatomiziran mezinček. Jaz pa sem hodil, hodil in se čudil praznini v medčloveškem prostoru in polnosti v nekem drugem prostoru, v medzvezdnem ...

Ob drugi uri in pet minut sem imel videnje. Za inštitutom Jožef Štefan, na drugem koncu Ljubljane, je eksplodirala atomska bomba. Pravzaprav ne, ni mogla biti atomska, ampak nekaj drugega. Morda toplotna? Kajti vse je bilo v tem videnju sežgano, upepeljeno, spremenjeno v črno steklovino in v kupe kadečih se smeti. Z Levom N. T. sva taval med ostalinami in bridko jokala. Prijatelj je mahal z rokami in kot kak Mojzes tožil nad izginotjem svojega ljudstva, tako zelo ljubljenega. Vzdihoval je: "Glej, kaj je ostalo od mesta in naroda! Kupi pepela in ta smrdeči dim. Vse je šlo v nič, k Ničnemu vragu. Midva pa sva, no, mi pa smo toliko sanjali, tako neznansko upali, tako verujoče klicali in delali takšne načrte ... Na, zdaj pa pepelni ostanek ostanka."

"Prah si in v prah se povrneš. In: Kar je bilo, spet bo, in kar bo, bo minilo, da bi se spet rodilo tisto, kar je že bilo ..." sem ga tolažil.

Po viziji uničenja oziroma samouničenja so se hiše zredčile in kmalu sem stopal med polji, ki jih je blagoslavljal to žalostno rosenje. Za mano se je svetlikalo ljubljansko nebo, pred mano so črnele poljane. In polja, oropana vsega. Koruznica je strašljivo sabljala mračino in njena stebila so kakor mrtvi vojaki stražila to noč. Asfalt se je vrnil v prvotno stanje, pod nogami je zaškripal pesek. In tako sem blodil dalje po pesčencu in se odmikal v brezčasje in brezprostorje.

* * *

Tedaj sem ga zagledal. Križ. Izmegnil se je v moj korak, v moj krog. Zasajal se je v težko zemljo in me čakal. Tako sem približil do njega. Do Jezusa križanega. Tam sta me že čakala Kette in Murn, Cankarja ni bilo. Noč je izžalostila verze:

"... škrjančki, polja, cvet, to bil je vaš poet."

Nebo je postalo svinčeno težko, prelomilo se je v moj prsni koš, leglo na hišo ljubezni in prebudilo duha. Stisnilo je srce. Nakapljalo bolečino na dlan, na brazde življenja, ki je šele prihajalo.

"Pridi," me je povabilo tam od križa. "Pristopi."

Križ je bil čudno nizek, Kristus se je s prsti nog dotikal zemlje. Pokleknil sem in mazilil bridkost. Naslonil sem čelo na njegovo koleno in zaječal v bolečino, v molitev,

v prošnjo, v rotitev.

Križani se ni premaknil. Bil je srebrno bel in zlat v kopreni pričakovanja.

"Pojdi, pojdi na pot," je izšepetal.

Samo to. Potem se je na križu dvignil v sivino in se odmeglil v nevidnost. Za njim sta odšla tudi poeta.

"Pojdi, pojdi na pot," je rekel.

Ni ukazal in ni me na to pot poslal s kakim sporočilom, poslanstvom. Le prosil je.

"Ko bi ti hotel, ko bi ti vendar to naredil, ko bi se zganilo v tebi in bi ..."

Nad mestom se je v daljavi bočil mlečno bel lok. Okoli mene so lazila polja in so se skrivali travniki. V noč so ponikale poti, potke, stezice.

Kje sem? Kam sem namenjen? Kako globoko me bo potopila ta žalostna blodnja?

Za mano so se slinile pošasti. Tudi ob mojem koraku so se previjale, nekatere so me celo prehitevale. Megla jih je nosila, naplavljalna in odnašala v nevidnost. Na hrbtu ene od teh sva nekoč jezdila z Levom N. T. Skrivaj sva pisala na transparente, tam na Kongresnem trgu: "Dol s komunisti! Smrt partiji, svobodo narodu!" In na pločnik pred cekajem sva tudi s kredo vrisavala sovražno prijazna gesla. Potem sva izpulila prometni znak STOP in z njim na rami korakala skoz nočno Ljubljano in se pijano drla ko šoji, ko vrani in ko sraki; vse skupaj. Ljubljana pa je spala. Sam Bog ji je zatisnil oči in zamašil ušesa, da ni nič slišala in nič videla.

"Partizani zmagoviti, na juriš! Na oknu glej obrazek blede. Kdo pa so ti fantje mladi? Hej, Slovani! Mašinka zagodi, in: Na vresje sem položil tvojo lobanjo in zrl vanjo ves tih in nem. Pastirica žgance kuha, noter pade ena muha, pastirc pa prav, da je vsega enkrat konec, in tako se bo ta sistem tudi požrl, pogoltnil, odplaknil ... Dokler pa se to ne zgodi, se midva dereva, angeli varuhi pa se na vse vije trudijo, da se noč še podaljšuje in da dež spira najine samomorilske sledove ..."

In potem se je zgodilo tisto čudno videnje Leva N. T.:

Nad Ljubljano, nad Ljubljanico, teman oblak. Črn ko saje, gost ko katran. Na njem se vozijo tri božje osebe. Od vseh je najbolj viden Kristus s križem. In se tako vozijo nad nočno Ljubljano, nad Ljubljanico, nad Ljubljeno ... Bog pa gleda jezno, preteče. Grbanči čelo, mršči obrvi, iz njegovih meglenic se usodno bliska. Pa se tako peljejo po visokem nebu, nad Ljubljano, nad Ljubljanico, nad Ljubljeno.

"Kaj to pomeni? Povej mi, razloži mi," drocam, spodbujam prijatelja.

Navdana z duhovi popitega konjaka se opotekava za atomskim inštitutom in on, Lev N. T., se ustavi za visokim zidom, udari z nogo ob tla, dvigne kazalec in se pomenljivo vpraša:

"Kaj pa, če Boga ni na nebu, kjer ga vsi iščemo, temveč je tu, tu notri, v zemlji, globoko pod nami, v sredici matere magme?"

Vprašanje udari na zvon noči in še dolgo odmeva:

"Kaj pa ... kaj pa ... kaj pa ..."

Razširim roki, zajamem polno naročje poljske megle, zgnetem jo v kepo, v žogo,

v pajne siv oblak. Potem kot čarodej sežem z desnico v globino zagonetne megle in tipam za biserom, za skrivnostjo svojega plemena. In vidim, kako stojita ob meni dva zmaja in nestrpno čakata, da ga najdem, da ga izvrtinčim v ta čas, v ta nevredni prostor. Res ga otipljem in ga v neznanski sladkosti ter ekstazi z božjim duhom navdahnjene ustvarjalnosti prelivam na bele strani. Pišem kot blazen. Pišem in pišem. Potem pa, v eni od cunjastih noči, ko je spet rosilo, kapljalo, se slinilo, mehčalo ... odtavam na Šuštarški most in vse te strani razsejem po vodni gladini, kjer jih mehurjavo odhajanje in minevanje vzame s sabo v nepovratnost. Ko bi se na drobno popisani listi spremenili v ladjice, bi se morda kaj rešilo, tako pa se ni nič in je pozneje moralo biti vse to na novo ustvarjeno v porodnih bolečinah Agate Švarckoblerice in v gobicah, gobicah, gobicah ...

* * *

Ali sem jaz hodil po poti ali pa se je ona kačasto premikala pod mano in me dostavila na ljubljanski britof? Nikoli ne bom tega razvozlal. Ta hip sem bil še ob Križu, in ta hip sem se kar tako, znenada, znašel ob grobu Moderne. Kar stal sem tam, vrba žalujka pa je odžebrela:

"Hvala, ker si prišel. Ne boj se, ne plaši se. Vprašaj, in ti bo odgovorjeno. Prosi, in ti bo dano."

Nemel sem ob grobu štirih elementov; ogenj, voda, zemlja, zrak so se dimasto sukljali med koreninami, kostmi, koščicami ... Megla se je napredala, z brezinah las je kapljala žalostna milost, po poti, meni za hrbtom, pa je prihajal Ivan Cankar. Okamnel sem, vendar ne od groze, temveč od sladkega pričakovanja. Koraki so obzirno drobili pesek, in to je bil edini zvok v grobnem mehurju tišine. No, še tiste kapljice; njihovo komaj slišno plivanje na marmorne plošče, na bobnič trepetlike, na zenice mojega notranjega videnja.

Cankar, ki je prišel od kdove kod, je obstal za mojim hrbtom. Za hip. Potem je stopil vame in v meni, v mojem srcu, sedel na kanton ob cesti mnogih življenj. Prekrižal je suhi nogi, si podprl brado s palcem, se dotaknil ustnice s kazalcem in se zagledal v megleno, brezdanjo noč.

"Glej siromaka, sedi na kantonu in čaka. Opolnoči vstane in se napoti Upanju naproti."

Moj Bog! Življenje mojega življenja. Moja ljubezen. Moje upanje, drobceno, neznatno; kakor peščeno zrno, izgubljeno v neizmerljivem vesolju.

In bilo je tisto noč. Preteklo noč. Neko minljivo noč, ko me je kuhala vročica in me je zmedena urejenost duha privedla do Save, prav na mesto, kjer se je Matija Čop daroval duhu velike reke, da bi se potem njegov prijatelj še bolj poduhovil, še bolj poplemenitil, še bolj približal neminljivim zvezdam in zemeljski slavi.

Slekel sem se do golega in tak, vročičen, legel v lejeno reko. Da bi še bolj zbolel, da bi staknil pljučnico, da bi vendar umrl.

Pa nisem. Bog ni dovolil. On, ki stori, kar hoče, je ukazal mrzli Savi, naj potegne iz mojega telesa vročino in vse bolezni. Ko sem se potem vračal v zvon ljubljenege mesta, sem bil zdrav kot dete, kot amorček lahkoten, igriv.

Da, Bog resnično stori, kar hoče.

* * *

Skoz vrzel v zidu sem bil pred pol ure stopil na ljubljanski britof, skoz isto kozmično luknjo sem se zdaj vračal. Ko pa sem se znašel zunaj kroga mrtvih, tisti hip se je na vzhodu zablistal prvi dih zarje. Hitel je pred belimi konji, ki so vlekli čez svod nov dan. Noč je bežala proti zahodu. Megle pa ni vzela s sabo, tudi rosenja ne.

Ko se je kmalu zatem angel sonca in dnevne luči spustil nad drameče se mesto, se je moral pošteno truditi, da je vso to meglo, ležečo med hišami, polegajočo nad Ljubljano in udobno zleknjeno po strehah, nabodeno na strelovode, zataknjeno med žlebove, zlepljeno s stenami, stisnjeno med dimnike ... dvignil v nebo in spremenil v en sam, srebrno bel, bleščeče sijoč oblak, ki je odlebdel proti severovzhodu in se tam nekje nad Kamnikom razbliskal v čudovit, sončen, vse ljubeč in objemajoč jesenski dan.

Srgaši, 18. junija 1994